

Hoofdstuk 1

Verschillende soorten onderzoek

Inleiding

Een onderzoeker die wil weten wat de ervaringen van iemand met een depressie zijn, doet op een andere wijze onderzoek dan iemand die in kaart wil brengen hoe vaak depressie voorkomt of welke interventie tegen depressie ingezet kan worden. Er bestaan heel veel verschillende soorten onderzoek, en in de wetenschap zijn er heel veel manieren om een onderzoek uit te voeren en iets te weten te komen.

Er kunnen verschillende soorten gegevens worden verzameld, op allerlei plaatsen. Onderzoekers kunnen verschillende typen vragen stellen die ze met hun onderzoek hopen te beantwoorden. Elke vorm van onderzoek kent zo zijn eigen voor- en nadelen. Het doel van dit hoofdstuk is níét om je te overweldigen door een grote hoeveelheid onderzoeksvormen op te sommen. De strekking is dat er vele soorten en vormen van onderzoek bestaan en dat niet per se één bepaalde vorm van onderzoek de beste is.

LEERDOELEN

Na het lezen van dit hoofdstuk:

1. weet je wat onderzoek is;
2. ben je bekend met het verschil tussen fundamenteel en praktijkgericht onderzoek;
3. ben je bekend met het verschil tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek;
4. weet je in welke setting een onderzoeker gegevens kan verzamelen;
5. weet je via welke bronnen een onderzoeker nieuwe gegevens kan verzamelen.

1.1 Wat is onderzoek?

Wie op het hbo een beroepsopleiding volgt, wil in de regel zo veel mogelijk informatie aangereikt krijgen over de praktijk. Studenten willen hun vaardigheden trainen en theorielessen krijgen over onderwerpen die in het werkveld van toepassing zijn. Voor sommige studenten is de schrik dan ook groot als zij al vanaf het eerste jaar vakken

aangeboden krijgen die betrekking hebben op het uitvoeren van een onderzoek. Nog groter wordt de schrik als blijkt dat dit geen eenmalig avontuur is. Vele studenten zullen hun studie afronden met het zelfstandig uitvoeren van een (praktijkgericht) onderzoek en de resultaten daarvan in bijvoorbeeld een scriptie, een adviesrapport of een andersoortig beroepsproduct moeten verwerken.

Maar wat is onderzoek eigenlijk? Het centrale kenmerk van onderzoek is dat je via het verzamelen van gegevens antwoord op een vraag probeert te krijgen (Krathwohl, 1997). In dat opzicht is onderzoek iets wat we alle dagen doen. Als je bijvoorbeeld het telefoonnummer van een restaurant wilt weten, kun je dat googelen. Als je wilt weten of er nog genoeg melk in huis is, doe je de koelkast open om te zien of er nog een pak te vinden is. Toch zullen de meeste wetenschappers bovenstaande voorbeelden géén goede illustraties vinden van onderzoek; daarvoor zijn de stappen die je moet nemen om antwoord op je vraag te krijgen te eenvoudig; bovendien wordt de opgedane kennis niet met anderen gedeeld. In dit boek wordt **onderzoek**, in navolging van Heerink, Pinkster en Bratti-van der Werf (2009) gedefinieerd als *een systematische werkwijze om antwoord op een vraag te krijgen en kennis daarover te verspreiden*.

1.1.1 Fundamenteel onderzoek

Dit boek behandelt voornamelijk praktijkgericht onderzoek. In de literatuur (Andriessen, 2014) wordt onderscheid gemaakt tussen fundamenteel onderzoek en praktijkgericht onderzoek. Dit onderscheid is overigens niet zwart-wit.

Met **fundamenteel onderzoek** kan je bekijken in hoeverre een theorie correct is. Fundamenteel onderzoek vindt plaats in verschillende stappen. De eerste stap is een waarneming. De Engelse natuurkundige Isaac Newton (1643-1727) nam bijvoorbeeld waar dat een appel naar beneden valt wanneer deze rijp is. Newton stelde zichzelf daarop de vraag waarom een appel naar beneden valt (en niet blijft zweven). En algemener: waarom in principe alle objecten naar beneden vallen wanneer ze worden losgelaten (Gleick, 2004).

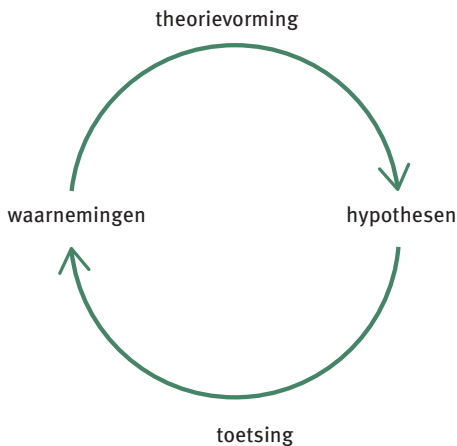

Door een simpel voorval ging Newton zich afvragen waarom objecten zich gedragen volgens bepaalde wetmatigheden.

Bron: Carlo Toffolo / 123RF.

Mensen zoeken een *overkoepelende verklaring* voor hun waarnemingen. Deze overkoepelende verklaring wordt een **theorie** genoemd. Newton formuleerde zijn theorie van de zwaartekracht, waarin hij stelde dat voorwerpen naar de aarde toe worden getrokken door een onzichtbare kracht. In het dagelijks leven zijn we vaak tevreden wanneer we een theorie hebben gevonden die onze waarnemingen kan verklaren (Gorard, 2003). Kenmerkend voor fundamenteel onderzoek is echter dat je een stap verder gaat en je op basis van een theorie een hypothese opstelt. Een **hypothese** is een stelling of verwachting die voortvloeit uit een theorie. Een hypothese die je kan opstellen op basis van de theorie van de zwaartekracht is bijvoorbeeld dat alle voorwerpen die je op een bepaalde hoogte loslaat naar beneden zullen vallen. Een (fundamenteel) onderzoeker zal deze hypothese vervolgens testen. Zo liet men in de tijd van Newton objecten vanaf kerktorens los en registreerde men daarbij hoelang het duurde voordat ze de grond raakten (Gleick, 2004).

Als je een hypothese toetst, kan je erachter komen dat een theorie de lading niet helemaal dekt. Een ballon of een veertje valt bijvoorbeeld niet per se recht naar beneden als hij los wordt gelaten. Er moet dus een nieuwe theorie komen die kan verklaren waarom een ballon niet op dezelfde manier naar beneden valt als een baksteen. Uit deze nieuwe theorie vloeit dan weer een nieuwe hypothese voort. Het centrale kenmerk van fundamenteel onderzoek is dat je geen genoegen neemt met een theorie die je waarnemingen kan verklaren, maar dat je ook een voorspelling opstelt die voortvloeit uit de theorie (een hypothese). Deze hypothese test je en je bekijkt of de testresultaten verenigbaar zijn met een bestaande theorie. Op basis van (fundamenteel) onderzoek worden bestaande theorieën al eeuwenlang aangepast. Deze toetsende procedure van kennis vergaren wordt de **empirische cyclus** genoemd (zie figuur 1.1).

FIGUUR 1.1 De empirische cyclus.

Bron: Gebaseerd op Engeldorp Gastelaars, 1998.

1.1.2 Kanttekeningen bij de empirische cyclus

De empirische cyclus is door de Nederlandse professor in de psychologie Adriaan de Groot (1961) uitvoerig uitgewerkt en gepresenteerd als het standaardmodel voor de gedragswetenschappen. Toch kunnen kanttekeningen geplaatst worden bij dit model (Andriessen, 2014). Zo sluit de empirische cyclus aan op een bepaald type onderzoek: het **toetsende onderzoek**. Bij dit type onderzoek toetst een onderzoeker of een theorie

correct is. Dit type onderzoek wordt ook wel **deductief onderzoek** genoemd. Newton wilde bijvoorbeeld met zijn onderzoeken zijn theorie omtrent zwaartekracht toetsen op juistheid.

Niet elk onderzoek toetst echter een theorie. Soms heeft onderzoek eenvoudigweg als doel een beter beeld van een situatie te verkrijgen. Een modern fenomeen in de hulpverlening is bijvoorbeeld de *lovergirl* (de vrouwelijke tegenhanger van de *loverboy*). Een onderzoeker zou interviews met slachtoffers van *lovergirls* kunnen afnemen om te zien wat hun ervaringen zijn en wat de werkwijze van een *lovergirl* is, *zonder* dat hier een theorie aan ten grondslag ligt. Indien de onderzoeker gegevens verzamelt om een beter beeld van een situatie te krijgen, spreekt men van een **verkennend onderzoek** (ook wel **explorerend onderzoek** genoemd). Het doel van verkennend onderzoek is *niet* om een theorie te toetsen, maar juist om informatie te verzamelen waarmee een theorie kan worden opgesteld. Onderzoek dat als doel heeft om een theorie op te stellen, wordt **inductief onderzoek** genoemd.

Het mag duidelijk zijn dat deductief (toetsend) en inductief (verkennend) onderzoek beide van essentieel belang zijn voor de wetenschap. Aan de ene kant heeft men verkennend onderzoek nodig om gegevens te verzamelen en op basis van die gegevens theorieën te kunnen opstellen. Tegelijkertijd hebben we ook deductieve onderzoeken nodig, waarmee in kaart kan worden gebracht in hoeverre een opgestelde theorie correct is. Een onderzoek kan overigens ook een mengvorm van inductief en deductief zijn. Soms heeft een onderzoek als doel om voor een deel de juistheid van een bestaande theorie te toetsen (deductief) en voor een ander deel om nieuwe inzichten te creëren (inductief).

Een tweede kanttekening die we bij de empirische cyclus kunnen plaatsen, is dat onderzoeken niet altijd als centraal doel hebben om theoretische kennis te genereren. Soms is de aanleiding van een onderzoek een concrete praktijksituatie. Een medewerker in de verslavingszorg kan bijvoorbeeld tot de ontdekking komen dat cliënten vaak terugvallen in gebruik na thuiskomst en een onderzoek starten om te achterhalen wat hiervan de oorzaak is. Deze medewerker wil in eerste instantie geen theorie toetsen of een theorie ontwikkelen, maar wil een oplossing vinden voor een praktijksituatie. Zijn onderzoek is daarmee een **praktijkgericht onderzoek**. Dat wil zeggen dat het een onderzoek is waarbij het primaire doel het verbeteren van een praktijksituatie is. De aanleiding van een onderzoek kan dus een kennisvraagstuk zijn, maar ook uit de praktijk voortkomen. De volgende paragraaf gaat hier dieper op in.

1.1.3 Twee soorten vraagstukken

De aanleiding voor het uitvoeren van onderzoek, of dat nu praktijkgericht of fundamenteel is, is een vraagstuk (Van Keken, 2010). Dit kan een acuut probleem zijn dat opgelost dient te worden, maar ook een gebrek aan kennis over een bepaald fenomeen. Soms is de aanleiding zelfs dat een bepaalde werkwijze zeer goed lijkt aan te slaan in een organisatie. Men kan dan onderzoeken hoe dit komt. Het Kenniscentrum Kinderen Jeugdpsychiatrie (www.kenniscentrum-kjp.nl) publiceert bijvoorbeeld interventies die een positief effect lijken te hebben. Vervolgens proberen onderzoekers in kaart te brengen wat de succesvolle ingrediënten van deze interventies zijn. De aanleiding van een onderzoek hoeft in ieder geval niet per se te zijn dat iets niet goed loopt in een organisatie.

Het zou kunnen dat je als onderzoeker wilt weten of patiënten na ontslag uit een ziekenhuis hun medicatie trouw blijven gebruiken. Dat is geen acuut probleem, maar een vraagstuk waarop onvoldoende zicht is. Het kan ook zijn dat je werkt als hulp-

verlener in een pedagogische instelling en het jou en je collega's is opgevallen dat de ouders van de kinderen nauwelijks betrokkenheid tonen bij het programma dat wordt aangeboden. Dit is wel een concreet probleem. De ouders dienen pedagogische vaardigheden in de thuissituatie toe te passen, anders hebben de interventies in de instelling een beperkt effect. Je zou dan onderzoek kunnen doen naar de reden waarom ouders zo weinig betrokken zijn.

Bij fundamenteel onderzoek is er altijd meer informatie over de juistheid van een theorie gewenst (De Groot, 1961). Bij praktijkgericht onderzoek wil men meer over een fenomeen te weten komen of een praktijksituatie verbeteren (Van Keken, 2010). Aanleidingen van onderzoeken kan men daarom grofweg onderverdelen in kennisvraagstukken en praktijkvraagstukken.

1.1.4 Wat is praktijkgericht onderzoek?

De scheidslijn tussen theorie en praktijk kan flinterdun zijn, zeker binnen de praktijkgerichte onderzoeken die binnen het hbo en aan universiteiten worden uitgevoerd (Van Keken, 2010). Om de wisselwerking tussen onderzoek en praktijk te illustreren, volgt hier een vrij uitgebreide beschrijving van een casus (gebaseerd op Nuland, 2004). Deze casus laat zien hoe onderzoeksresultaten tot stand kunnen komen in de praktijk en hoe praktijkgericht onderzoek kan bijdragen aan de ontwikkeling van een theorie.

1.1.4.1 Kraamvrouwenkoorts

Wie als zwangere vrouw rond 1850 in het ziekenhuis van een kind beviel in een relatief welvarend land als Oostenrijk, stond een onzekere toekomst te wachten. Circa een op de vier vrouwen overleed na de bevalling als gevolg van kraamvrouwenkoorts. De symptomen van kraamvrouwenkoorts waren een stijging van de lichaamstemperatuur, een zwakke pols, sterke dorst en vlekken op de huid. De uit Hongarije afkomstige arts Ignaz Semmelweis (1818-1865) werkte op de kraamafdelingen van het Allgemeines Krankenhaus in Wenen en werd getroffen door het enorme leed dat kraamvrouwenkoorts met zich meebracht. Hij wilde onderzoeken wat de oorzaak van dit fenomeen was en hoe het eventueel aangepakt zou kunnen worden.

Op het moment dat Semmelweis de oorzaken van kraamvrouwenkoorts in kaart wilde brengen, waren deze nog onduidelijk. Het was bekend dat de aandoening vaker voorkwam bij vrouwen die in een ziekenhuis bevielen dan bij vrouwen die dit thuis deden. Iedereen die het zich in die tijd enigszins kon veroorloven, koos daarom voor een thuisbevalling. Er moest dus 'iets' in het ziekenhuis zijn wat kraamvrouwenkoorts veroorzaakte, maar wat?

Er waren verschillende verklaringen gangbaar. Wellicht had de koorts te maken met de lichaamshouding waarin de vrouw beviel? Of kwam deze misschien door seizoensinvloeden? Zou de koorts komen door de wierook die een priester verspreidde als hij op bezoek kwam? Semmelweis onderzocht al deze mogelijke oorzaken systematisch. Hij liet vrouwen in een bepaalde houding bevallen, maar het aantal gevallen van kraamvrouwenkoorts bleef gelijk. Hij verbood tijdelijk het gebruik van wierook op een afdeling, maar het aantal gevallen van kraamvrouwenkoorts daalde niet. Hij hield bij in welke jaargetijde kraamvrouwenkoorts het vaakst werd gezien, maar hier zat geen duidelijk patroon in.

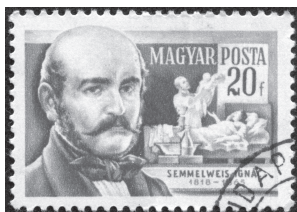
In het ziekenhuis waren twee kraamafdelingen. Semmelweis kwam erachter dat het sterftcijfer op de ene kraamafdeling viermaal zo hoog was als op de andere afdeling.

Het leek dus te maken te hebben met 'iets' wat op de ene afdeling plaatsvond en op de andere afdeling niet.

Hij kon nu gericht kijken naar verschillen tussen de twee afdelingen. Op de afdeling met het lage sterftcijfer werkten uitsluitend vroedvrouwen. Op de afdeling met het hoge sterftcijfer waren ook medische studenten werkzaam. Het was voor Semmelweis nog altijd niet duidelijk waarom de afdeling met de medische studenten een hoger sterftcijfer kende. Pas toen een collega dezelfde symptomen kreeg als een patiënt met kraamvrouwenkoorts, werd hij op een idee gebracht. Deze collega werkte in een mortuarium (waar de medische studenten ook kwamen voor anatomische lessen) en had zichzelf gesneden met een mes waarmee hij ook in een lijk had gesneden. Semmelweis bedacht daarop dat er 'iets' in lijken zat waarmee mensen besmet konden raken. Hij droeg iedereen op om de handen met bleekwater te desinfecteren voordat ze mochten helpen bij een bevalling. Deze interventie was een enorm succes: hierna stierf nog slechts circa 1 procent van de kraamvrouwen aan kraamvrouwenkoorts.

Tegenwoordig is bekend dat kraamvrouwenkoorts hoogstwaarschijnlijk wordt veroorzaakt door een bacterie, maar het bestaan van bacteriën was in de tijd van Semmelweis nog onbekend. Semmelweis kon daarom slechts aangeven dat het gebruik van bleekwater het aantal sterfgevallen leek te verminderen, maar kon niet onderbouwen waarom. Zijn collega's vonden het gebruik van bleekwater onprettig en Semmelweis zag er vanwege praktische overwegingen tegenop om zijn bevindingen te verspreiden en te publiceren.

Na ruzies binnen het medisch team werd Semmelweis ontslagen. Al snel waste men voor bevallingen de handen niet meer met bleekwater en steeg het sterftcijfer weer. Het zou nog vele jaren duren voordat Semmelweis, door een toegenomen kennis omtrent de werking van bacteriën, in ere werd hersteld en het gebruik van desinfecterende middelen standaard werd in de gehele medische wereld.

Een postzegel met een afbeelding van Semmelweis. Doordat hij zijn bevindingen niet verspreide, duurde het tientallen jaren voordat het aantal sterfgevallen aan kraamvrouwenkoorts weer daalde.

Bron: Yang Chao / 123RF.

1.1.4.2 Wat kunnen we leren van de casus?

De casus van Semmelweis illustreert verschillende zaken. Allereerst dat mensen verklaringen zoeken voor gebeurtenissen. In de tijd van Semmelweis was kraamvrouwenkoorts een groot probleem. Men zocht verklaringen in de hoek van het weer, het effect van wierook en de lichaamshouding bij het bevallen. De casus toont ook aan dat onderzoek meerwaarde kan hebben boven alledaagse verklaringen. Semmelweis bracht systematisch in kaart wat er gebeurde als hij veranderingen aanbracht in de bestaande werkwijzen (bevallen in een andere houding, geen wierook op de afdeling) om te zien of die effect zouden hebben op het sterftcijfer

van zijn afdeling. Hierdoor ontdekte hij dat de gangbare verklaringen niet van toepassing waren.

Deze casus illustreert tevens de wisselwerking tussen inductief (verkenkend) en deductief (toetsend) onderzoek. In eerste instantie kent het werk van Semmelweis een sterk inductief karakter: hij weet niet wat de oorzaak is van kraamvrouwenkoorts en brengt zonder achterliggende theorie in kaart wat hij op de verschillende afdelingen ziet. In tweede instantie krijgt zijn onderzoek een meer deductief karakter: hij heeft een eenvoudige theorie opgesteld, namelijk dat lijkenvocht kan leiden tot kraamvrouwenkoorts. Hij toetst deze theorie door medewerkers in het ziekenhuis op te dragen hun handen te wassen met als hypothese dat dit invloed heeft op het sterftcijfer. Zoals eerder gesteld, kunnen deductief en inductief onderzoek niet zonder elkaar; ze vormen twee kanten van het onderzoeksproces.

Ook illustreert deze casus het belang van kennisverspreiding. De onderzoeker die kennis opdoet, maar deze kennis niet verspreidt, brengt de praktijk niet verder. Het is dus niet alleen van belang om onderzoek uit te voeren, het is zeker net zo belangrijk om deze kennis met vakgenoten te delen (Van Yperen, Veerman & Bijl, 2017).

Een onderzoeker die een verandering in de praktijk teweeg wil brengen, moet in staat zijn om andere mensen (medewerkers/collega's) te betrekken bij het onderzoek en hen te enthousiasmeren. Want wat is een onderzoek waard als het ongelezen in een la verdwijnt en niemand iets met de uitkomsten doet? Zeker voor praktijkgericht onderzoek dient een onderzoeker draagvlak te creëren bij medewerkers. Het is de bedoeling dat zij gaan meehelpen aan het onderzoek en de aanbevelingen vanuit het onderzoek implementeren. Een praktijkgerichte onderzoeker is daarom niet alleen een afstandelijke observator die een situatie in kaart brengt, hij moet vaak ook mensen in de organisatie bewust bij het onderzoek betrekken om aan gegevens te komen en zijn aanbevelingen te laten werken (Migchelbrink, 2007).

1.1.5 Wat is waar?

Onderzoekers proberen een beeld van een situatie te krijgen. Zowel bij fundamenteel als bij praktijkgericht onderzoek staat het verzamelen van kennis centraal. Daarbij stuit je echter op een filosofisch vraagstuk: wat is de aard van de werkelijkheid? Als twee mensen naar een liedje luisteren en de ene persoon vindt het mooi en de andere persoon lelijk, heeft iemand van de twee het dan mis? Valt objectief vast te stellen of een liedje mooi of lelijk is, of hebben beide personen gelijk omdat smaken verschillen? Als iemand bij een tandarts komt en de tandarts zegt dat er een gaatje in het gebit zit maar de persoon vindt zelf van niet, kunnen beide personen dan gelijk hebben?

In het geval van het liedje zijn we er eerder toe geneigd om te zeggen dat beide personen gelijk hebben, terwijl we in het tweede geval geneigd zijn om te stellen dat een gaatje objectief vastgesteld kan worden. Op de vraag wat waarheid is, zijn grofweg twee antwoorden mogelijk (Bosch, 2012). De eerste visie stelt dat de waarheid *objectief bestaat* en dat deze in kaart kan worden gebracht. Een gaatje in een tand is een fenomeen dat objectief bestaat. Met de juiste instrumenten kan het gevonden worden en kunnen de kenmerken ervan in kaart worden gebracht. De onderzoeksstroming die uitgaat van één objectieve werkelijkheid wordt het **objectivisme** genoemd. Het gedachtegoed van het objectivisme kom je vooral tegen in de hoek van de natuurwetenschappelijke studies, zoals natuurkunde, scheikunde en biologie.

Binnen het objectivisme probeert een onderzoeker zo nauwkeurig en precies mogelijk zaken in kaart te brengen.

Bron: Syda Productions / Shutterstock.

De andere visie wordt het **constructivisme** genoemd. Deze stroming stelt dat er niet zoiets bestaat als één objectieve werkelijkheid, maar dat alle mensen hun eigen opvattingen en hun eigen wereldbeeld hebben. Twee mensen kunnen totaal verschillend tegen hetzelfde fenomeen aankijken en beide partijen kunnen ‘gelijk’ hebben, omdat er niet zoiets bestaat als één objectieve waarheid. De opvattingen uit het constructivisme kom je vooral tegen in de wereld van de sociale studies, zoals sociologie en culturele antropologie. Ook in de hulpverlening komt men deze visie veel tegen. Bij eenzaamheid gaat het er bijvoorbeeld niet om of iemand objectief eenzaam is of niet. De ervaring en beleving van de eenzaamheid bij een cliënt staan centraal. Iemand kan op Facebook driehonderd vrienden hebben en zich toch eenzaam voelen. Iemand met depressieve klachten kan het gevoel hebben als persoon tekort te schieten. Of die persoon objectief tekortschiet als mens is minder relevant; het gaat om de persoonlijke belevingswereld.

De visies uit het objectivisme en het constructivisme bepalen deels wat voor type informatie een onderzoeker verzamelt (Bryman, 2016). De objectivist is over het algemeen meer geïnteresseerd in cijfermatige gegevens. De tandarts probeert bijvoorbeeld objectief in kaart te brengen waar een gaatje zich bevindt en hoe groot het is. De constructivistische onderzoeker wil in de regel vooral weten wat de gevoelens en opvattingen van iemand zijn. Hij probeert zich daarbij te verplaatsen in de belevingswereld van de deelnemer.

1.2 Kwalitatief en kwantitatief onderzoek

Objectivisme en constructivisme liggen ten grondslag aan twee invalshoeken op het gebied van onderzoek doen. Deze twee invalshoeken worden kwalitatief en kwantita-

tief onderzoek genoemd. Stel je voor dat Semmelweis in zijn onderzoek naar kraamvrouwenkoorts twee vragen wilde beantwoorden:

- Hoeveel vrouwen sterven aan kraamvrouwenkoorts in het ziekenhuis?
- Welke emotionele gevolgen heeft het voor een man om zijn vrouw te verliezen?

Het is duidelijk dat dit twee verschillende soorten vragen zijn. De eerste vraag valt in een getal, percentage of cijfer uit te drukken. De tweede vraag moet echter in woorden of beelden worden uitgedrukt; een cijfer doet geen recht aan de emotionele impact die het verlies van een partner met zich meebrengt. Hiermee stuiten we op de kern van het onderscheid tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Bij **kwantitatief onderzoek** zijn de gegevens die worden verzameld uit te drukken in getallen, nummers, procenten en cijfers (Neuman, 2013). Dit worden **kwantitatieve gegevens** genoemd. Bij **kwalitatief onderzoek** staan de ervaring, de mening, de betekenisgeving en de beleving van een persoon centraal en worden gegevens geregeld uitgedrukt in woorden. Ze kunnen ook in beelden, foto's, tekeningen of in muziek uitgedrukt worden (Neuman, 2013). Dit worden **kwalitatieve gegevens** genoemd.

KWALITATIEVE ZIENSWIJZEN IN DE PSYCHIATRIE

Het centrale uitgangspunt van kwalitatief onderzoek is dat deelnemers aan een onderzoek betekenis toekennen aan situaties (Bosch, 2012). De objectieve werkelijkheid, voor zover deze überhaupt bestaat, is minder interessant dan de interpretatie van deze objectieve werkelijkheid. Het belang van interpretatie en betekenisgeving ziet men bij verschillende psychische stoornissen veelvuldig terugkomen. Cliënten met schizofrenie hebben bijvoorbeeld vaak de neiging om situaties met argwaan en achterdocht te benaderen. Een auto die langs hun huis rijdt, wordt geïnterpreteerd als een bedreigende situatie. Iemand kan denken dat hij geobserveerd wordt door een geheime dienst, met als gevolg dat hij het huis niet meer durft te verlaten en de gordijnen permanent dicht houdt. Iemand met een depressie kan een kleine teleurstelling interpreteren als een bevestiging dat hij tot niets in staat is en dat het nooit wat zal worden. Hoe de situatie objectief gezien is, is in zo'n geval minder van belang dan de waarde die men eraan hecht en de betekenis die men eraan geeft.

1.2.1 Zorg en welzijn: kwalitatief of kwantitatief?

Wanneer een fysiotherapeut wil weten hoeveel mensen jaarlijks een kunstheup krijgen, dan is kwantitatief onderzoek de aangewezen keuze. Als dezelfde fysiotherapeut echter wil weten hoe het is voor een cliënt om een kunstheup te hebben en mogelijk beperkt te worden in het algemeen dagelijks leven, dan is een kwalitatief onderzoek geschikt. De therapeut wil dan immers iemands ervaringen en belevingen in kaart brengen.

Binnen de medische wereld komt men in de regel vooral objectivistische opvattingen tegen. Het uitgangspunt is dat een botbreuk, tumor, de lichaamstemperatuur of een bloedwaarde objectief bestaat en gemeten kan worden. Binnen de hulpverlening komt men vooral constructivistische opvattingen tegen (Clark-Carter, 2018). Zaken als zinging, eenzaamheid, maatschappelijke participatie, uitsluiting en stigma ontstaan door de betekenis die mensen zelf aan hun omgeving toekennen.

Binnen de psychologische hulpverlening staat de belevingswereld vaak meer centraal dan een mogelijke objectieve realiteit.

Bron: Wavebreak Media Ltd / 123RF.

1.2.2 Accentverschillen tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek

Het onderscheid tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek is het best zichtbaar in het type gegevens dat een onderzoeker verzamelt. De kwantitatieve onderzoeker verzamelt in de regel cijfermatige gegevens, terwijl de kwalitatieve onderzoeker voornamelijk niet-cijfermatige gegevens verzamelt. Er zijn echter nog andere accentverschillen te vinden. Deze verschillen hebben te maken met:

1. het doel van het onderzoek: toetsen of verkennen?
2. de rol van de onderzoeker: afstandelijk of betrokken?
3. de reikwijdte van de opgedane kennis: algemeen of contextgebonden?

Deze drie punten zullen in de volgende paragrafen toegelicht worden. Er zijn nog veel meer verschillen tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek te benoemen, maar een volledige beschrijving valt buiten het bereik van dit boek. Hier komt nog bij dat men voorzichtig moet zijn om kwalitatief en kwantitatief onderzoek in duidelijk afgescheiden hokjes te plaatsen (Silverman, 2014). Binnen het kwalitatieve onderzoek zijn talloze onderzoeksvormen te onderscheiden, waardoor het lastig is om kwalitatief onderzoek te zien als een vast stramien. Het onderscheid dat hier geschetst wordt, is vooral bedoeld om de grote lijnen, ietwat ongenueanceerd, tegen elkaar af te zetten. Zie Bryman (2016) voor een uitgebreidere beschrijving van de verschillen tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek.

1.2.3 Toetsen of verkennen?

In paragraaf 1.1.1 ging het over de empirische cyclus. De kern van de empirische cyclus is dat onderzoek dient om een bestaande theorie te toetsen. Deze vorm van onderzoek wordt deductief onderzoek of toetsend onderzoek genoemd. Kwantitatief onderzoek is in de regel vaker toetsend dan verkennend van aard. De onderzoeker probeert de